

уменьшение затрат и снижение загрязнения окружающей среды. Благодаря использованию автоматического анализа, наблюдению событий и интеллектуальных систем уведомлений позволяет быстро реагировать в кризисных ситуациях.

Работа городов в настоящее время зависит не только от наличия в городе жесткой инфраструктуры (физического капитала), но также, и в большей степени, от доступности и качества передачи знаний и социальной инфраструктуры (человеческого и социального капитала).[5] Последняя форма капитала имеет решающее значение для конкурентоспособности городов. Также это ведет к трансформации традиционных способов ведения бизнеса, и, соответственно, повлияет на конкурентоспособность регионов.

Для повышения конкурентоспособности города важно использовать и внедрять информационные и коммуникационные технологий. В такой быстро изменяющейся действительности регионам Казахстана необходима стратегия, которая позволит вывести их на конкурентоспособный международный уровень, что также может повлиять на место Казахстана в цифровизационном процессе.

Список литературы

1. Электронный источник //egov.kz/cms/ru/smart-cities (дата обращения: 18.01.2020).
2. Электронный источник //digitalkz.kz/transport/ (дата обращения: 23.01.2020).
3. Государственная программа «Цифровой Казахстан» утвержденная постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827.
4. Мельникова Т. Ф., Куприянова В. С., Денисюк С. Я. Конкурентоспособность предприятия: основные методы обоснования экономической сущности // Молодой ученый. — 2017. — №15. — С. 431-435. — URL <https://moluch.ru/archive/149/42199/> (дата обращения: 20.01.2020).
5. Kauf S.: City logistics - A Strategic Element of Sustainable Urban Development Transportation Research Procedia (2016) 16 p.
6. Щербаков А.Г. Внедрение цифровых технологии //автореферат диссертации, Москва 2019 г.
7. Caragliu A, del Bo C, Nijkamp P.: Smart cities -article //Journal of Urban Technology (2011) 18(2) 65-82 p.

Мемлекеттік жеке меншік әріптестік

М.К. Айтжанов¹, А.С.Кернебаев²

¹Магистрант 2 курс мамандық бойынша оқуы "ГМУ-21МН"

²Ғылыми жетекшінің аты

gulsezim2204@mail.ru

^{1,2}Қарагандинский экономический университет Казпотребсоюза, город:Қараганда

Аннотация: Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік (МЖӘ) мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимыл үлгісі мұндай өзара іс-қимылдың ерекшеліктері, бірақ оның оңтайлылығы туралы сұраққа жауап бермейді. Авторлар МЖӘ-ні бизнесті ұйымдастыру нысаны ретінде қарастырады және МЖӘ жеке, мемлекеттік және кәсіпорындардың бірқатар аралас нысандарымен салыстырғанда қоғамдық игіліктер өндірісінде артықшылықтарға ие екендігін көрсетеді. Бұл МЖӘ құру бизнестің басқа түрлерінен артық болатын критерийлерді шығаруға мүмкіндік береді. Авторлардың негізгі теориялық тұжырымдары практикалық мысалдармен расталатынына көз жеткіздім.

Түйін сөздер: жеке-меншік, ресурстар, экономика, әріптестік, капитал.

"Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік" термині ХХ ғасырдың 90-шы жылдары пайда болды және негізінен мемлекеттің жеке құрылымдармен өзара іс-қимылының "Британдық моделімен" байланысты. 1992 жылы Д. Мейджора Үкіметі мемлекеттік меншікті басқарудың жаңғыртылған тұжырымдамасын білдіретін "жеке қаржы бастамасы" (Private Finance Initiative — PFI) туралы жариялады. PFI мәні мемлекеттік-жекеменшік әріптестік туралы шарттар мен келісімдер шеңберінде жеке секторға мемлекеттік меншіктегі әлеуметтік-мәдени және өндірістік инфрақұрылым объектілерін қаржыландыру (құрылыс, қайта жаңарту, пайдалану, басқару және т.б.) функцияларын беру болып табылады. Ұлыбританиядағы мемлекеттік басқару жүйесінің осы түбегейлі өзгеруі

институционалдық ортада, сондай-ақ мемлекеттік аппарат пен жеке бизнестің өзара қарым-қатынасында айтарлықтай өзгерістерге алып келді.

Бұл тақырыпқа назар аударуды күшейту МЖӘ жеке және мемлекеттік секторлардың ресурстарын біріктіру арқылы көптеген инфрақұрылымдық, инновациялық, әлеуметтік, экологиялық міндеттерді шешуге көмектеседі.

Атап айтқанда, мемлекеттік-жеке меншік әріптестік (МЖӘ) көлік, телекоммуникация, энергетика, ауыл және коммуналдық шаруашылық, білім беру және денсаулық сақтау саласында және инфрақұрылым мен әлеуметтік қызметтердің басқа да бірқатар салаларында таралды. Бұл ретте мұндай альянстың тиімділігі бірлесіп қаржыландыру шартымен қаржы ресурстарын тікелей біріктірумен ғана емес (мұндай тәсіл жиі қолданылса да), жобаның екі қатысушысының әрқайсысының бірегей мүмкіндіктерін барынша толық пайдалану және тәуекелдердің жиынтық қысқартылуы сияқты қамтамасыз етіледі. МЖӘ идеясының негізінде аралас экономика теориясы жатыр, алайда мемлекет пен жеке капиталдың кез келген өзара іс-қимылын МЖӘ-не жатқызуға болмайды. Бизнес дәстүрлі түрде мемлекет орындаған функцияларды орындаушы критеріі болып табылады. Инфрақұрылымды дамыту және қолдау (өндірістік, көліктік, Әлеуметтік) – ең типтік үлгі.

Әлемде қазір мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті ресімдеудің заңнамалық нысаны туралы бірыңғай түсінік жоқ. МЖӘ даму дәрежесі бойынша көшбасшы болып танылған кейбір дамыған елдерде бірыңғай заң жоқ, ал оның негізгі қағидаттары түрлі заңнамалық актілерге және азаматтық құқық нормаларына салынған. Мысал ретінде Франция, Англия, Жапония, Австралия. Басқа мемлекеттерде МЖӘ туралы жекелеген заңдар қабылданды. Мұндай жағдай Германияда, Бразилияда, Грецияда, Египетте, Анголада және Шығыс Еуропаның бірқатар елдерінде қалыптасты. Бұрынғы КСРО елдерінен МЖӘ туралы заңдар Украинада, Молдовада, Қырғызстанда қабылданды. Басқаларында МЖӘ түрлі нысандарын реттейтін жекелеген актілер бар. Әр түрлі елдерде МЖӘ-нің қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына қосқан үлесі әртүрлі және әр түрлі өлшемдер бойынша бағаланады. Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына МЖӘ-нің жай-күйін, рөлін және нақты үлесін бағалау үшін Қазақстанда өткенді шолудағы көрсеткіштер серпінін салыстырмалы және салыстырмалы талдауды және ұқсас шетелдік практикамен МЖӘ шарттарын бағалауды пайдалана отырып.

МЖӘ экономикалық санат ретінде-бұл инновациялық экономикамен тығыз байланысты өзінің ерекше ерекшеліктері бар жаңа қалыптасып келе жатқан инвестициялар нарығы. Қазақстан барлауға және өндіруге өнеркәсіптік және көліктік әлеует қажет болатын табиғи ресурстардың үлкен қорына ие. Дегенмен, халықтың тығыздығының салыстырмалы түрде төмендігі, елді мекендердің бытыраңқылығы, ірі қалалық орталықтардан (қалалардан) салыстырмалы алшақтығы бар ел қалалардың саралануы өсуінің күшеюіне және ауылдық жерлерде әлеуметтік-экономикалық қарама-қайшылықтардың ұлғаюына байланысты проблемалар бар. Қазақстан Республикасы өңірлерінің экономикалық тығыздығы дифференциацияның жоғары дәрежесімен ерекшеленеді, бұл аумақтық бөліністе елдің экономикалық дамуының біркелкі еместігін сипаттайды. Инвестициясыз инновацияларды іске асыруға болмайды, ал инновациясыз мемлекеттік-жеке әріптестікті дамытудың мәні жоқ болғандықтан, МЖӘ осыған толық сәйкестікте нарық жүйесінде жұмыс істеу ерекшеліктері, өзара іс-қимылдың өз тетігі, өз нысандары мен қағидаттары бар. Бұл ретте әрбір елде МЖӘ даму деңгейлері мен бағыттары әр түрлі, ал әлемнің көптеген елдерінде әлі күнге дейін МЖӘ тетіктерін қалыптастыру және енгізу процесі жүріп жатыр.

Дегенмен, қазір МЖӘ дамуы үш кезеңге бөлінеді

1 кезең - дайындау: МЖӘ саласында мемлекеттік саясатты әзірлеу; заңнаманы талдау; пилоттық жобалар портфелін айқындау; МЖӘ қолдану үшін алғышарттарды талдау; заңнаманы қалыптастыру; МЖӘ мәселелері бойынша мамандандырылған ұйым құру;

2 - кезең-мыналарды енгізу: МЖӘ қолдану аясын кеңейту; жобаларды қаржыландырудың жаңа көздерін іздеу; МЖӘ тұтас жүйесін қалыптастыру; заңнамалық кедергілерді жою;

3 – кезең-жетілдіру: әдістемелік нұсқаулықтар мен басшылықтарды әзірлеу; МЖӘ іске асыру модельдерін жақсарту; МЖӘ жобаларын іске асыру модельдерін одан әрі жетілдіру; жобаларды қаржыландырудың дамыған жүйесі; МЖӘ мәселелері бойынша біліктілігі жоғары мемлекеттік қызметшілер.

Келтірілген тәсіл тұрғысынан Қазақстандағы МЖӘ-нің жай-күйін, тетіктерін және даму деңгейін қарастырайық. Жұмысты және оның 1-ші кезеңін іске асыру біздің елімізде Президент Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауына негізделген МЖӘ саласындағы мемлекеттік саясатты әзірлеуден басталды. Бұл жолдауларда Республика Президенті елдегі мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің әлеуетін атап өте отырып, оны одан әрі дамыту қажеттігін көрсетеді.

Жаңа заң мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің қолданыстағы тәжірибесін, оған мемлекет үшін қажетті кейбір штрихтар ғана қоса отырып белгілейді. Мәселен, "мемлекеттік-жеке меншік әріптестік" термині заңды санат ретінде емес, шаруашылық-басқарушылық мағынада қабылданады. Ол мемлекеттің атынан оның органдары мен шаруашылық жүргізу субъектілері арасындағы келісім-шартқа негізделген ынтымақтастық ретінде айқындалған.

Осы Заң қабылданғаннан кейін экономиканың көліктік және энергетикалық секторларында бірқатар концессия шарттары жасалды, оның ішінде: - Ақтау әуежайының жолаушылар терминалы "ATM Grup Uluslararası Havalimani Yapım Yatırım ve İşletme Ltd.Sti."; - Ақтөбе облысы Қандыағаш қаласында "Қандыағаш ГТЭС" АҚ - мен газтурбиналық электр станциясының құрылысы; - "Астана - АЭК" ЖШС - мен Ералиев - Құрық темір жол учаскесінің құрылысы; - "ENRC Logistics" ЖШС-мен Қорғас-Жетіген темір жол учаскесінің құрылысы; - "Nurzhol Energy" ЖШС-мен Мақат-Қандыағаш темір жол учаскесін электрлендіру.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік-бұл тәуекелдерді, пайда мен шығындарды, тиісті шарттарда айқындалатын құқықтар мен міндеттерді теңгерімді бөлу шартымен мемлекеттің жауапкершілігі саласына дәстүрлі жататын салалардағы мемлекет пен жеке сектор арасындағы ынтымақтастық нысаны.

МЖӘ мақсаты: қоғамдық игіліктер мен қызметтердің қолжетімділігі мен сапасын арттыру үшін ресурстарды біріктіру жолымен мемлекет пен жеке сектор арасындағы ұзақ мерзімді ынтымақтастық.

МЖӘ міндеттері:

- мемлекеттік активтерді басқаруға жеке секторды тарту;
- бюджетке жүктемені төмендету;
- инвестицияларды тарту о мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимыл үлгілерін кеңейту.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің сапасы көбінесе осы тетікті іске асыру шарттарына ғана емес, тараптардың тиімді шарттық қатынастарды қамтамасыз ету қабілетіне де байланысты. "Жақсы шарт-бұл әріптеспен қарым-қатынас үлгісі". Мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті дамытумен "шарттық технологияны" құру қажеттілігі туындады»

1 кесте

Шарттардың негізгі элементтері және олардың ерекшеліктері

Шарт элементтері (функциялары)	Ерекшеліктері мен мәселелері
Негіз (шарттың мәні)	Шарттың мәнін нақты анықтау және серіктестердің оны іске асыру жөніндегі қатынасы (міндеттемелерді әртүрлі түсіндіру мүмкіндігі болмауы тиіс)
Серіктестердің құқықтары мен міндеттері	Әріптестердің өзара міндеттемелерін және қажет болған жағдайда екінші Тарапқа қойылатын талаптарды баяндау. Міндеттер сандық, уақытша, сапалық аспектілерде нақты анықталады
Шарт жасасу рәсімі	Іске асыру жоспарындағы шарттың негізгі ережелері. Әріптестік шарттары қолданылуының уақытша шектері
Шарттың қолданылуын тоқтату	Тоқтату шарттары мен мерзімдері, бұзу тәртібі
Өзара шағымдарды қарау және реттеу тәртібі	Талаптарды реттеу схемасы, дәлелді базаға қатынасы және мүмкін шешімдер
Шартты орындау бойынша тұрақсыздық айыбы	Өзара залалды өтеудің ықтимал схемалары анықталады. Шығындарды сараптау

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік аспектілерінің бірі бюджет және билік пен бизнестің шаруашылық тетіктерінің бірлігі мен өзара байланысын іске асыратын келісім-шарт жүйесі болып табылады. Дәл осы екі қуатты және түгел қамтитын механизмге өнеркәсіптік дамыған елдердің мемлекеттік шаруашылығын жүргізу сүйеніп отыр. Бұл ретте бюджет ұлттық экономикаға жіберілетін мемлекеттік қаржыны шоғырландыру, орталықтандыру және қайта бөлу үшін мемлекеттік шаруашылық жүргізу мұқтаждары үшін жоспарлы-бағдарламалық қағидатта жұмыс істейтін құрал болып табылады. Келісім-шарт жүйесі мемлекеттің қаржы және материалдық қаражатын өткізу құралы, мемлекеттік шаруашылық жүргізудің ұйымдық-басқару құралы болып табылады. Мемлекеттік қаржылық және материалдық ресурстар тауарлар мен қызметтерді құру үшін ұлттық экономиканың барлық салаларына жіберіледі.

Тәжірибені талдау көрсеткендей, МЖӘ өнеркәсіпте, энергетикада, көлікте ірі, капиталды қажетсінетін жобаларды жүзеге асыру нысандарының бірі ретінде, бір сөзбен айтқанда - өндірістік базаны құру қажет болған жерде ғана емес, сондай-ақ өзін-өзі ақтаудың өте ұзақ мерзімдерімен

ерекшеленетін инфрақұрылымға күрделі салымдарды да пайдалану орынды. Әуежайлардың ұшу-қону жолақтары, темір жол магистральдары, автожолдар, Энергетика объектілері және т.б. сияқты инфрақұрылымның аса маңызды объектілері мемлекеттік меншікте болады және болуы тиіс. Демек, олар мемлекеттік көздерден қаржыландырылуға тиіс. Сонымен қатар ірі инвестициялық жобаларды іске асыру кезінде, әдетте, объектілерді пайдалануға беру қарқыны бойынша инфрақұрылым құру негізгі өндіріс объектілерін құрудан артта қалып отыр. Осы қайшылықтарды жою үшін екі жақты мүдделерді сақтай отырып, жобаны іске асыруға қатысатын бизнес-құрылымдар мен Мемлекеттік кәсіпорындардың күш-жігерін үйлестіру қажет. Мүдделер теңгерімін сақтауға мүдделі тараптардың әртүрлі нысандарда, оның ішінде МЖӘ нысанында жүзеге асырылатын тығыз ынтымақтастығы көмектесе алады. Билік пен бизнестің өзара іс-қимылының осы қазіргі заманғы нысанының таралуы мемлекеттік-жеке меншік әріптестік саласын дамыту процесін жандандыруға мүмкіндік бермейтін бірқатар факторлар мен жағдайларды тежейді. Олардың ішіндегі ең маңыздысына жатқызуға болады:

- осы серіктестік жүйесінде өзара сипатқа ие және бұрын пысықталған жобаларды іске асыру нәтижесінде пайда болған сенім ахуалының болмауы;

- елде мемлекеттік және жеке ұйымдар арасындағы тиімді өзара іс-қимылды жүзеге асыруда жеткілікті тәжірибенің болмауы да елеулі кедергі болып табылады;

- әріптестіктің осындай түрін практикада іске асыратын шет елдердің тәжірибесін мұқият зерделеу қажет;

- Мемлекеттік сатып алу туралы қолданыстағы заң мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің ерекшеліктерін ескермейді және мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобаларын іске асырудың барлық тетіктерін қамтымайды. Бұл заң бизнес қатысу үшін ең қолайлы үлгі ретінде жеңімпазды таңдауға мүмкіндік бермейді;

- заңнаманың жетілмегендігі тежеуші фактор болып табылады.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің негізгі тәуекелдері мемлекеттен туындайды, ол біріншіден, осы институтты тиімді заңнамалық базамен толық қамтамасыз етпеген; екіншіден, өз міндеттемелерін әрдайым орындамайтын; үшіншіден, бірлескен әріптестік жобаларын іске асыруға сыбайлас жемқорлық ықпал ету мүмкіндігі әрқашан зор; төртіншіден, инвесторлар меншік иелері құрамына мемлекеттің қатысуына әрдайым он әсер етпейді.

Экономика және мемлекеттік басқару саласындағы МЖӘ негізгі нысандарына :

– мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының кез-келген өзара тиімді нысандары;

– мемлекеттік келісім-шарттар;

– жалдау қатынастары;

– қаржылық жалдау (лизинг);

– мемлекеттік-жеке кәсіпорындар;

– өнімді бөлу туралы келісім (ӨБК);

– концессиялық келісімдер.

Жалпы әлемде МЖӘ негізгі жеті түрі бар, оның ішінде Қазақстан заңнамасында мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің тек үш түрі ғана регламенттелген.

Әдебиеттер тізімі

1. Макроэкономика / Под ред. Т. Бродской. - СПб.: Питер, 2018. - 368 с.
2. Макроэкономика: Учебник / Под ред. караМиропольского Д. Ю., Бродской Т. Ж.. - СПб.: Питер, 2017. - 16 с.
3. Альпидовская, М. Л. Макроэкономика: оқулық / М. Л. Альпидовская. - РнД: Феникс, 2017. - 411 с.
4. Альпидовская, М. Л. Макроэкономика: Оқулық / М. Л. Альпидовская. - РнД: Феникс, 2018. - 192 с.